

A RADIKÁLIS JOBBOLDAL WEBES HÁLÓZATAI

(Jobbik: Egy network-párt természetrajza)

Jeskó József

(politikai elemző, Méltányosság Politikaelemző Központ)

Bakó Judit

(gyakornok, Méltányosság Politikaelemző Központ)

Tóth Zoltán

(informatikus, adatelemző, PREZI)

Összefoglaló

A tanulmányunk a radikális jobboldal webes hálózatait vizsgálja tematikus blokkok és a hálózat időbeli dinamikájának szempontjából. Noha a politikai erő és az általunk vizsgált network közel sem azonos egymással, a két jelenség között szoros összefüggés van. A tömbösödés jeleit mutató hazai társadalomban a két nagy – bal- és jobboldali – pillér mellett fokozatosan kialakult egy harmadik tömb, amely számos szubkulturális elemet beemelve, egy alulról építkező folyamat révén rendkívül színes és kiterjedt internetes hálózatot hozott létre az elmúlt évtizedben. Ennek vizsgálata az újszerű megközelítés mellett hasznos tanulsággal és adalékkal szolgálhat a Jobbik mint társadalmi-, illetve pártpolitikai jelenség megértéséhez.

Kulcsszavak: radikális jobboldal ■ hálózat kutatás ■ internet ■ szubkultúra ■ tömbösödés

---

A Jobbik felemelkedésére a hazai politológia számos magyarázatot adott: a párt ideológiájának, szociológiai hátterének és a sikerek mögött meghúzódó sajátos gazdasági-politikai folyamatoknak a szempontjából vizsgálva a jelenséget. Ezen magyarázatok azonban kiegészíthetők, illetve némileg pontosíthatók, ha a Jobbikot nemcsak a hagyományos pártértelmezési keretekben kívánjuk elhelyezni, illetve újszerű vizsgálati eszközöket és módszereket alkalmazunk a további értelmezéséhez. Jelen kutatásunkban arra vállalkozunk, hogy egy teljesen új, a hazai politológia által eddig kevésbé használt megközelítési mód, a hálózat kutatás segítségével mutassunk rá az eddig feltáratlan területekre. Kutatásunk alapanyagát a párthoz kapcsolódó internetes kapcsolati háló vizsgálata adta: egyfelől mert az ellenkultúrából induló, a mainstream tömegtájékoztatásból kizárt politikai erő szinte rá volt utalva az alternatív nyilvánosság

használatára, másfelől, mert a Jobbik felemelkedése egybeesik a hazai internet robbanásszerű fejlődésével, harmadrészt a világhálót leginkább használó generáció felülreprezentált a párt szavazóbázisában. A virtuális valóság vizsgálata természetesen korántsem ad teljes képet a Jobbikhoz kötődő valós hálózatról, azonban jól érzékelteti, hogy hogyan válhat meghatározóvá a szubkultúrából érkező párt a XXI. században. Kísérletünk nemcsak a radikális jobboldal hazai felfutása szempontjából érdekes, hanem igyekszik megvilágítani a politika világának és az internet virtuális valóságának kölcsönhatásaiból származó, merőben új jelenségeket is.

A JOBBIK SIKERÉNEK TITKA

Az újjáéledő európai extrémizmus magyarázatára a nyugati és a hazai politológiában is számos értelmezés született (Coffée, 2005: 205.; Mudde, 1999: 185.; illetve Mudde, 2005: 80.) Idehaza a Jobbik felbukkanása és látványos sikerei hívták fel a tudomány figyelmét is a kérdésre. Az utóbbi években a hazai szakma is kísérletet tett a radikálisok előretörésének értelmezésére. (Karácsony–Róna, 2010: 31.) Ezek az írások alapvetően öt magyarázatot adnak a mozgalom sikereire:

1. *Szociálpszichológiai:* a szélsőjobboldali kereslet-kínálat találkozása teremtette meg a Jobbik megerősödésének feltételeit (Krekó–Juhász–Molnár, 2009: 57). A jobboldali értékorientáció, előítéletesség, rendszerellenesség, jóléti sovinizmus és bizalmatlanság társadalmi növekedése egy olyan helyzetet teremtett, amely tulajdonképpen „megágyazott” a párt sikereinek. Ennek a jelenségnek erősödését tárta fel a Political Capital DEREK-indexe, amely az European Social Survey értékvizsgálatai alapján állított fel mutatószámot a radikalizálódás mérésére.
2. *Társadalmi:* a magyar társadalomban olyan feszültségek halmozódtak fel, amelyek kezelésére a korábbi politikai erők képtelenek voltak, elhanyagolták ezeket a kérdéseket (Copus–Clark–Reynaert, 2008). A cigány-magyar együttélés fokozódó feszültségei az elmúlt évtized végére jutottak el odáig, hogy az ebből táplálkozó társadalmi akarát politikai párttá manifesztálódjon.
3. *Generációs magyarázat:* némileg a befagyott pártrendszerre vezethető vissza, hogy a közélet iránt érdeklődő fiatalok a korrumpált és elhasznált (Pelle, 2010; illetve Jensen, 2006: 260.) formációkban nem kívántak politikai karriert indítani, hanem egy saját erő létrehozásában látták meg a lehetőséget céljaik megvalósulására. A kínálati oldal hamarosan találkozott a kereslettel, így a Jobbik elsősorban a csalódott húszas, harmincas generáció pártjává tudott válni.
4. *Gazdasági:* a klasszikus elméletek szerint a gazdasági válság fokozatosan

a szélsőséges politikai erők megerősödésének kedvez. Magyarország a 2000-es években számos mutatóban elmaradt a térség országaitól, a 2008-as kibontakozó gazdasági krízis is sokkal érzékenyebben érintette (Grajczár–Tóth, 2011: 60.), így a Jobbik ki tudta használni az ebből fakadó elégedetlenséget.

5. *Média-magyarázat*: ennek lényege, hogy a Jobbik vezetői rendkívül ügyesen tematizálták a közvéleményt és váltak a híradások főszereplőivé a cigány-probléma, illetve a Magyar Gárda körüli események kapcsán (Gimes–Juhász–Kiss, 2009: 51.). Előbbi esetén a párt megpróbálta kommunikációjának középpontjába helyezni a romákkal kapcsolatos problémákat és a mainstream médiában is meghonosítani a „cigánybűnözés” kifejezést. A Magyar Gárda kapcsán a látványos utcai felvonulások, illetve később a botrányok és a jogi hercehurca biztosította a Jobbiknak, hogy üzeneteik ezen keresztül egy szélesebb választói közönséghez juthassanak el.

A hazai kutatás legfrissebb eredményei már felhívták a figyelmet a Jobbik szavazóbázisának sajátosságaira, illetve a párt támogatóinak meghatározó internetes jelenlétére. A TÁRKI 2011 jelentése alapján (Sík – tarki.hu) a 18–37 éves korosztályban felülreprezentált a Jobbik, míg a KSH idevonatkozó statisztikái (KSH -Dr. Próbáld szerk.: 7. ill. 17.) ugyanerre a korosztályra állapította meg a szavazókorú népességben belül az internethasználók legmagasabb arányát. A brit DEMOS és a Political Capital kutatása pedig elsőként arra hívja fel a figyelmet, hogy párt követőinek a száma a Facebook közösségi oldalon meghaladja a tényleges párttagokét. (Bartlett–Birdwell—Krekó–Benfield–Györi, 14.) Ezek a friss statisztikák is azt mutatják, hogy az internet igen komoly súllyal van jelen a párt szavazóinak életében. A generációs kérdést (hvg.hu, 2010) tehát ki tudjuk egészíteni azzal is, hogy alapvetően a fiatal generáció, az internet napi szinten használók alkotják a Jobbik táborát, ráadásul ők bírnak olyan, többségében technikai tudással, amely lehetővé teszi a hálózatba történő aktív bekapcsolódást is.

A Jobbik jövőbeni sorsa kapcsán azt szokták kiemelni, hogy azáltal, hogy képviselői benn ülnek a parlamentben, illetve az önkormányzatokban, bizottságokban, a párt folyamatosan elveszíti korábbi rendszerellenes jellegét és leválik korábbi szubkultúrájáról, fokozatosan „domesztikálódva” az establishmenthez. Írásunkban nem kívánunk vitába szállni a fenti elméletekkel, hanem egy új megközelítési módot ajánlunk a Jobbik sikereinek megértéséhez. A webes hálózat sokszínűsége, illetve robbanásszerű fejlődése nem zárja ki a fenti szempontokat, hanem újabb adalékokkal szolgálhat azok megértéséhez. A rendszerellenesség tulajdonképpen feltételezi, hogy az adott politikai erő kevésbé jelenik meg a mainstream médiában, éppen ezért van szüksége egy alternatív nyilvánosság megteremtésére, amelynek kiváló eszköze az internet. Az alternatív média kevésbé érzékeny a gazdasági válságra, ugyanakkor képes alapot adni saját hálózatainak hatékonyságán keresztül a mainstreambe való betöréshez.

FOGALMI KERETEK – A TÁRSADALMI PILLÉREKTŐL
A WEBES SZUBKULTÚRÁIG

A radikális jobboldal által létrehozott virtuális hálózat nem egy neutrális társadalmi közegben létezik, illetve számos hasonlóságot mutat a pártok mögött álló politikai hálózatokkal. A jelenség megértéséhez tehát mindenképp a 2000-es években egyre erősödő választói tömbösödés, illetve a Jobbik által képviselt sajátos szubkultúra viszonyát szükséges röviden vázolnunk. Kutatásunk elméleti alapját ezért Arend Lijphart *Politics of Accomodation* (Lijphart, 1968: 78.) című munkájából merítjük, az általa használt pilléresedés és szubkultúra fogalmakat hívjuk magyarázatul az általunk megrajzolt webes hálózat értelmezéséhez. A pilléresedés fogalmát Gabriel Almond vezette be a politológiába, majd a múlt század közepétől egész tudományág épült fel a kifejtésére. A szerzők olyan országok összehasonlító elemzéséből indultak ki, amelyekre a megosztottság és a fragmentált politikai kultúra volt jellemző, elsősorban a németalföldi államok példáján bemutatva ezeknek a társadalmaknak a sajátos működését. Nézetünk szerint a magyar társadalom sok tekintetben megfelel a Lijphart által felvázolt modellnek, hiszen a gyenge nemzeti szintű kohézió mellett rendkívül mély törésvonalak léteznek.

Összességében a pilléresedés azt jelenti, hogy egyes csoportok az eltérő nyelv, hagyományok, vagy éppen világnézet alapján egymástól teljesen elzárva léteznek, és csak egy sajátos konzociációs modell teszi lehetővé a demokrácia működését. *„Ha egy társadalom olyan egymástól elkülönült, erős kohéziós erővel bíró csoportokból épül fel, mint ahogy az az említett országokban megfigyelhető volt, akkor ez nyilván tükröződni fog valamilyen módon a társadalmi-politikai organizációs struktúrában is.”* Ezeknek a blokkoknak a meglétét, illetve a bal–jobb-tengely mentén szerveződő választóközönség polarizációját több hazai kutatás is kimutatta. Ugyanakkor témánk szempontjából fontos, hogy ezek a blokkok meglehetősen diffúz határokkal rendelkeznek, hiszen a formális tagság mellett a számos informális alkotóelem is hozzájárul a tömbösödéshez (Angelusz–Tardos, 2005: 68–69.). Korábban a MIÉP kapcsán éppen ezek a kutatások állapították meg, hogy a párt kapcsolati mobilizációs potenciálja kis létszámú, de igen aktív szavazói körre épít (Angelusz–Tardos, 2005: 135.). A radikális jobboldalon a MIÉP helyét elfoglaló Jobbik a már említett kutatások alapján ezzel mutat hasonlóságot, ugyanakkor az átalakuló pártstruktúra, illetve a pártra adott szavazatok magas aránya miatt az új erő potenciálja differenciáltabban értelmezhető.

A kultúraszociológia, szociálpszichológia, antropológia területeiről átszívárgott szubkultúra terminust meglehetősen önkényesen és következetlenül, standard definíció (Enyedi, 1993: 3.) nélkül használják (Lijphart, 1999: 32.) a politológusok. *„A fogalmi tisztázatlanság ellenére (vagy tán éppen azért) a kategória jelentős karriert futott be. Nyilvánvaló azonban, a laza fogalomhasználat ellené-*

re, hogy a politológusok többsége (Dahl, Daalder, Lorwin, stb.) nem csupán a politikai jelenségek iránti hasonló attitűdöket érti (politikai) szubkultúra alatt, hanem (Almond-dal szemben) az egyforma politikai viselkedést és bizonyos szintű integráltságot is.” – írja Enyedi Zsolt *Pillér és szubkultúra* című tanulmányában. A két fogalom jelentése tehát meglehetősen képlékeny maradt. Az általunk vizsgált online média szempontjából azonban azt érdemes kiemelni, hogy míg a korábban a két nagy párt mögött álló politikai hálózatok éppen a mainstream csatornákon meglévő túlsúlyuk, illetve hálózati potenciáljuk miatt kevésbé „szorultak rá” a virtuális hálózatépítésre, addig a Jobbik egy elkülönülő, zárt webes háterszág kialakulásában játszott kiemelkedő szerepet. A radikális jobboldal és a többi párt kapcsolatának hálózatelméleti összefüggésében tehát azt mondhatjuk, hogy a tömbösödés jeleit mutató mainstream erők mellett a Jobbik eltérő utat járt be, amikor a radikális jobboldal sokszínű és fejlődő webes világát használta fel üzeneteinek közvetítésére. A nemzeti kohézió helyére ebben a világban egy sajátos csoportkohézió lép. A weboldalak egy egyedi valóság- és történelemszemléletet, irodalmi kánont, ízlést, életszemléletet tükröznek, sok esetben nemcsak a virtuális térben léteznek, hanem nagyon is konkrét alternatív intézményrendszer húzódik (húzódott) meg mögöttük (kereskedelmi, oktatási intézmények, alternatív rendfenntartó erők). Ezek alapján a hazai radikális jobboldal rendelkezik olyan elemekkel, amelyek alapján társadalmi pillérként lehet kezelni. A netes hálózatnak kiemelt szerepe van ebben a világban, hiszen a weben történő építkezés miatt erősödik fel szubkulturális jellege.

POLITIKAI HÁLÓZATOK – WEBES HÁLÓZATOK

Ez az általunk vizsgált struktúra, amely a virtuális térben létezik, politikai erőforrásként kezelendő, tehát a „sikercselekvés-elméletéhez” (Csizmadia, 2003: 258–260.), illetve a „gyenge kötések téziséhez” kapcsolható (Csizmadia, 2003: 234–235). Ez a politikában azt jelenti, hogy a sikeres cselekvéshez erőforrásokra van szükség, amelyek a pártok mögött álló rivális hálózatokban öltenek testet. A Csizmadia által idézett Nan Lin klasszikus kísérlete – amelyben egy csomagot kellett eljuttatni a személyes kapcsolati háló segítségével egy címzetthez, bizonyítékul szolgált a kapcsolati hálók, illetve a gyenge kötések erejére – a politikában is értelmezhető. A Jobbik esetében a „csomag” az az üzenet volt, amelyet szerettek volna eljuttatni a potenciális szavazóikhoz, ugyanakkor anyagi és ideológiai okokból a tömegmédia klasszikus eszközei nem álltak a rendelkezésükre, így fordultak az online világ felé. Törekvésük – mint látni fogjuk – találkozott az internet robbanásszerű fejlődésével, amelynek során a színes karakterű, hasonló elkötelezettségű csoportok honlapokat hoztak létre és a virtuális valóságban is elkezdtek egymással felvenni a kapcsolatot. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a párt kizárólag erre támaszkodva

érte volna el sikereit, a már idézett Gimes–Juhász–Kiss-tanulmány arra is rávilágít, milyen komoly szerepet játszott a tömegmédiá tematizációja egy-egy kérdés kapcsán a Jobbik sikerében. A politikai erő ezzel az ideológiailag hozzá kevésbé kötődő választópolgárokat kívánta meggyőzni, amely tulajdonképpen megfelel a hálózatelmélet azon kitételének, hogy amennyiben egy párt csak arra figyel, hogy csak azoknak üzenjen, akik amúgy is erősen (mondhatni: ideológiai alapon) kötődnek hozzá, vélhetően kevésbé lesz sikeres, mint az, amelyik figyelmet fordít a hozzá gyengén kötődőkre (Csizmadia, 2001).

Amennyiben elfogadjuk, hogy a hazai radikális jobboldal önálló pillért alkot, akkor annak feltárása hálózatkutatói eszközökkel lehetséges. Mivel az anyaggyűjtés során szerzett tapasztalataink, illetve a legújabb kérdőíves kutatások is azt igazolják, hogy a fenti pillér rendkívül erősen jelen van a virtuális valóságban, így annak vizsgálata közelebb vihet a radikális jobboldal megerősödéséhez köthető jelenség megértéséhez. Azzal a hipotézissel élünk, hogy a Jobbik több mint párt, amelynek célja a szavazatmaximalizálás, illetve a választásokon való minél jobb eredmény elérése. Fontos hangsúlyoznunk, hogy tanulmányunk tárgya nem a Jobbik háttérszervezeteinek felderítésére irányul. Kizárólag a radikális jobboldali ellenkultúra webes megjelenésével foglalkoztunk, és ebből kívánunk levonni következtetéseket. A közvetlen kapcsolatokat tárjuk fel a teljes hálózaton, kutatásunk egydimenziós, azonos típusú szereplőkkel, amely a hivatkozási hálózatot vizsgálja (Angelusz–Tardos, 2009: 33.), ezáltal a nemzetközi szakirodalomban Adamic és Glance 2004-es amerikai blogoszféra-vizsgálatával mutat párhuzamokat (Adamic–Glance, 2004: 4.), azzal a kikötéssel, hogy a tengeren túli megközelítés nem weblapok, hanem politikai blogok hozzászólóinak egymásra hivatkozásait vizsgálta. Nem álltak rendelkezésünkre ilyen nagyteljesítményű szövegbányászati erőforrások, a módszertanban ismertetett kritériumoknak megfelelően, manuálisan készítettük el a kapcsolati hálózatok alapját képező táblázatot. A politikai szubkultúra webes hálójának leképezése kiegészítheti a párt kutatásának szempontjait, azonban azt a hibát nem szeretnénk elkövetni, hogy a Jobbik sikereiben kizárólagos jelentőséget tulajdonítsunk a webes hátországnak. Ez még akkor is így van, ha a már említett amerikai szerzőpáros is megjegyzi, hogy az internetes hátország befolyása túlnő az olvasóin és hatással van a tömegkultúrára is. (Erre jó példa a korábban szinte csak ebben a kulturális térben előforduló kifejezések megjelenése a hagyományos médiában.) Vizsgálódásunk nem kizárólag a szubkultúra szorosan a politikához tartozó elemeire terjed ki (híroldalak, politikusok oldalai), hanem a zenéhez, rendezvényekhez, ruházkodáshoz, különböző szabadidős tevékenység eltöltéséhez kapcsolódó lapokat is vizsgáltunk. Összességében elmondható, hogy a hálózat így is megfelel a politikai hálózat kritériumainak: az alacsony költségvetés, az információforrás és a címzett közötti közvetlen kapcsolat, a címzettek szelektálhatósága, az információáramlás sebessége, az interaktivitás, a decentralizáció, a globális dimen-

zió. Ezek lehetővé tették az elmúlt évtizedben a szubkultúra számára, hogy igen nagy mennyiségű, változatos formájú (írott szöveg, kép, hangfelvétel, videó) információforrást hozzon létre, ezáltal lebontva a korábban a kommunikáció útjában álló földrajzi akadályokat és elkerülje a tömegmédiát. Nem internetpárt a Jobbik, azonban webes hálózata és párt valós networkje rengeteg átfedést mutat egymással. A weblapok kereszthivatkozásai jól mutatják, hogy a párt és politikusainak hivatalos oldalai és a szubkultúra által életre hívott lapok ezer szállal kapcsolódnak egymáshoz. Az intézményesült politikában elért sikerek, illetve a szubkultúra között vannak időszakos ellentétek, ugyanakkor a párt és politikusai rendkívül mélyen beágyazódtak ebbe a kapcsolati rendszerbe, ezért középtávon nem várható, hogy leválnak a hátországot jelentő radikális jobboldali hálózatokról, konfliktusaikat ezen zárt világon belül kell megoldaniuk.

Előfeltevésünk, hogy ezt a webes szubkultúrát nem csupán a párt hozta létre, viszont jól használta ki, hogy az internet robbanásszerű fejlődése összekapcsolta a korábban lényegesen elszigeteltebben működő társadalmi csoportokat. Zenekarok, online üzletek, webshopok, rendezvények, alternatív oktatás, vallásosság, mind-mind részei ennek a világnak, amely tulajdonképpen a bölcsőtől a sírig kíséri, befolyásolja a résztvevők életét, igen erős elkötelezettséget kialakítva ezáltal a potenciális szavazókban. A párt sikereiben meghatározó szerepet játszott ez az ellenkultúra, amely nagymértékben az internet biztosította kapcsolódási lehetőségeknek köszönhette megerősödését: A hazai internetnek a 2000-es években bekövetkező robbanásszerű fejlődése a jobboldali szubkultúra gyors elterjedését vonta maga után. A honlapok tematikája, ideológiája egyre bonyolultabb rétegződést mutat. Korábban elsősorban zenei portálok mellett megszületnek a félhivatalos hírportálok, rádiók, illetve óriási mértékű fejlődés tapasztalható a radikális jobboldalhoz kapcsolható üzleti tevékenység területén is. Megjelennek az életmód-portálok, aminek következtében a mozgalmak egyre inkább kilépnek a virtuális térből és valós cselekvéssé, rendezvényekké transzformálódnak. Ez a közeg elsősorban a fiatalok terepe, az internet-generáció és a Jobbik szavazók életkori sajátosságai a TÁRKI és a DEMOS–Political Capital már idézett kutatásai alapján nem véletlenül mutatnak párhuzamosságot egymással.

MÓDSZERTAN ÉS KATEGORIZÁLÁS

Vizsgálatunkban az ismertebb radikális jobboldali honlapokról kiindulva igyekeztünk feltérképezni az online szubkultúrát. Fontos, hogy nem magát a szervezeti rendszert kívánjuk ábrázolni, hanem annak webes megjelenését, tehát nem „valódi” intézményekkel, hanem weblapokkal dolgozunk. Kiindulási pontnak a jobbik.hu, a barikad.hu, illetve a kuruc.info szolgált, mint a legis-

mertebb, vitán felül a radikális jobboldalhoz tartozó oldalak, majd közel 300 weblapot „derítettünk fel” az oldalak kapcsolatainak vizsgálata nyomán. A lapokat egy táblázatban helyeztük el, minden oldal kapott egy egyedi azonosítót. Végigtekintettük az oldalakat, hogy milyen más weblapokra linkelnek tovább, akár reklámként, akár társoldalként, akár úgynevezett bannerként (felugró reklámként), vagyis mélységében feltérképeztük a radikális jobboldalhoz kapcsolható lapokat. Tematika szerint osztályoztuk őket, négy alapvető kategóriába helyezve el az összezt. A négy kategória természetesen némileg önkényesnek tűnhet, mindazonáltal a kutatás során nemcsak rendkívül nagyszámú, hanem rendkívül sokszínű oldallal találkoztunk, amelyek profilja csak a kifejezetten tematikus oldalak esetén volt tiszta. Több próbálkozás után ez a csoportosítás bizonyult a legalkalmasabbnak arra, hogy tartalmi értelemben is klaszterként kezeljük őket.

Az Internetes weboldalak létrehozásához általában szükséges egy domain bejegyzése (az a cím, ahogy ezek a böngészőből elérhetőek). Azoknál az oldalaknál, ahol elérhető volt az oldalt kiszolgáló domain bejegyzésének dátuma, ezt feljegyeztük, ez meglehetősen pontos megközelítést ad az oldal keletkezéséről.

Az adatbázisunk alapján egy gráfot (hálózatot) készítettünk, amelynek csúcspontjai magukat az oldalakat, a csúcsokat összekötő élek pedig az oldalak közötti - linkelés által megvalósuló - kapcsolatokat reprezentálják. Egy

1. ábra. Kategóriák

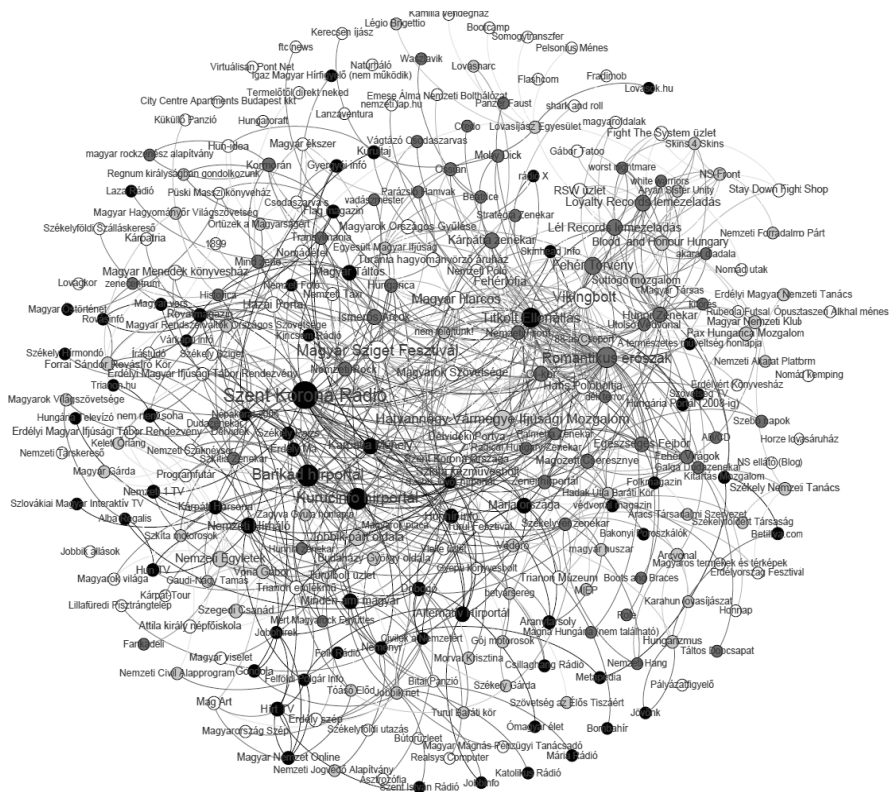
adott oldal fontosságát aszerint határoztuk meg, hogy hány másik, a hálózatban található oldal linkel rá. Az oldalak fontosságának meghatározásához ezt az alapelvet követik az internetes keresőmotorok is. Azoknál az elemzéseknél, ahol a hálózat összes oldalából egy adott szempont szerint (kategória, oldal keletkezési dátuma) kiválasztottuk a releváns oldalakat, mind kapcsolatok, mind a fontosság meghatározásához csak azokat az éleket vettük figyelembe, amelyek nem mutatnak ki a kiválasztott oldalak köréből. Így értük el, hogy például hírportálok esetében az ábrán az látható, hogy a hírportálok között mennyire fontos egy adott oldal (nem pedig általánosságban).

A hálózat megjelenítésénél adott linket (attól függetlenül, hogy oda-vissza, vagy csak egy irányú linkelésről van szó) a csúcsokat összekötő vonalakkal jelöljük, az adott oldal imént vázolt fontosságát annak nagyságával reprezentáljuk, az egyes kategóriákat eltérő színekkel jelöltük. A hálózat időbeli dinamikájának vizsgálatokor kizártuk azokat az oldalakat,

amelyeknél nem tudunk hozzáférni az IP-cím bejegyzési dátumához. Hálózatok megjelenítésére és elemzésére az egyre elterjedtebb, ingyenes Gephi nevű szoftvert használtuk, amely a hálózatok megjelenítése mellett bonyolultabb összefüggések feltérképezésére is használható.

A HÁLÓZAT EGÉSZÉ ÉS A POLITIKA

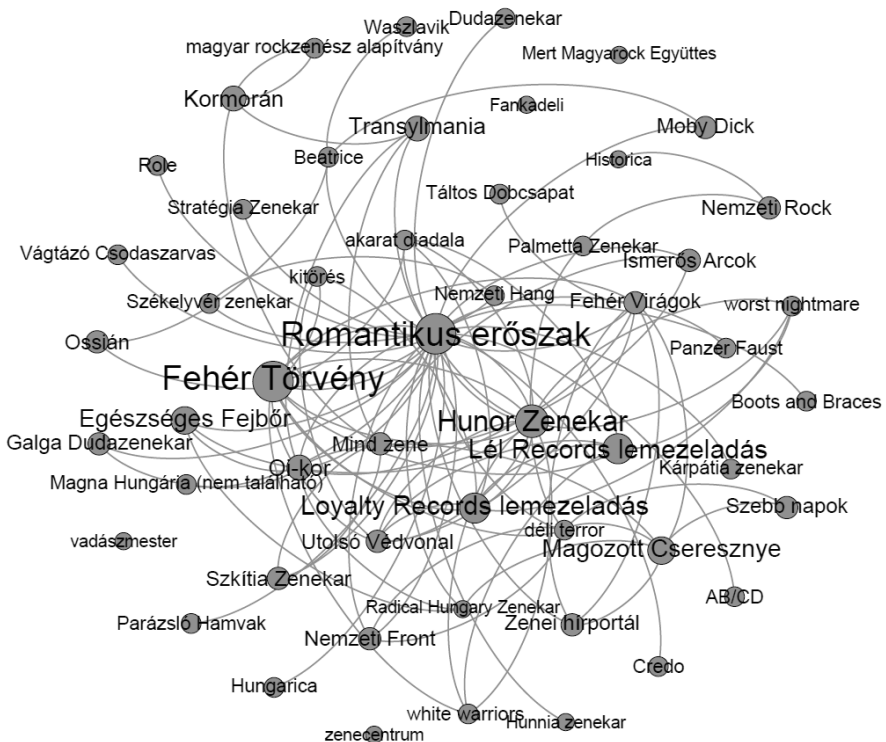
2. ábra. A teljes hálózat

A rendkívül nagyszámú csúcspont és a rengeteg keresztlink miatt a teljes kapcsolati térkép egy óriási webes hálózatot mutat, a középpontban a legtöbbször hivatkozott oldalakkal. Így fest tehát a hazai radikális jobboldal webes hátszínháza. A legfeltűnőbb természetesen a kapcsolati háló mérete és sokszínűsége, több száz rendkívül színes tematikájú oldal kapcsolódik közel ezer keresztlinken keresztül egymáshoz. Az ábra középpontjában lévő oldalakra túcatyjával linkeknek más lapok, így ott rengeteg él fut a csúcspontok között, amely azt mutatja, hogy nagyon szoros kapcsolat van a virtuális térben az egyes weblapok

mögött álló szervezetek között. Az oldalak valóban lefedik a virtuális valóság minden szeletét, a náci ideológiától az utazások megszervezéséig. A legmegdöbbentőbb jelenség a hálózat zártsága: a weboldalak hálózatban való részvétele, vagy kimaradása nem az alapján történt, hogy a gyűjtőmunka során alkalmassnak találtuk-e őket arra, hogy valamilyen szempont alapján itt van-e a helyük. Egész egyszerűen, ha egy weboldal hivatkozott rá, akkor bekerült a hálózatba. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezzel leképeztük volna valóban a teljes networköt, hiszen nem egy önálló technológiát használó rendszerről van szó, hanem a végtelen számú internetes weboldal egy részéről, amely kifelé is rendelkezik kapcsolatokkal. Másrészt a weboldalak kapcsolati hálójának erejét a választópolgárra való befolyása adja. Ugyan több már citált survey-kutatás foglalkozik a Jobbik táborának internethasználatával, az úgynevezett user-profil vizsgálatok nem történtek meg. Tehát azzal kapcsolatban nem rendelkezünk konkrét információval, hogy milyen más lapokat látogatnak a hálózat használói, csupán következtetni tudunk szokásaikra.

Az általunk felrajzolt hálózat fent említett korlátai ellenére egy viszonylag zárt egységet alkot. Már a táblázat elkészítésénél is feltűnt, hogy milyen könnyű meghúzni a hálózat határait, hiszen túlnyomó többségükben csak és kizárólag egymásra linkelnek, csupán a hálózat szélén lévő csúcspontoktól tudunk volna éleket húzni a „külvilág” felé. A hálózat középpontjában álló legnagyobb oldalak egytől egyik szorosan kapcsolódnak a Jobbikhoz a virtuális téren kívül is: a Barikád Hírportál, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom, a Kurucinfo, a Magyar Sziget fesztivál és a Szent Korona Rádió meghatározó szerepét nehéz lenne ezek alapján kétségbe vonnunk. Ezek közül csak a Kurucinfo és a Barikád esik a hírportálok kategóriájába, utóbbi gyakorlatilag a párt hivatalos lapjának számít, míg előbbi a hazai szélsőjobboldal meghatározó, az illegalitás szélén mozgó site-ja. A HVIM 2001-ben alakult, története sok párhuzamosságot mutat a Jobbikkal, ám míg utóbbi eleinte elsősorban mérsékelt hangnemet megütve a jobboldali érzelmű egyetemi fiatalokat kívánta összefogni, addig a HVIM radikálisabb kommunikációja a korábbi nemzeti szervezetek tevékenységét fogja át, némileg erőteljesebb üzenetekkel. A szervezet maga is a trianoni Magyarországra utal, azzal együtt, hogy maga a név anakronizmus, hiszen soha nem volt ennyi törvényhatóság hazánk területén. A két szervezet 2009-ben szövetségi megállapodást írt alá egymással, a vármegyések elnöke Zagyva György Gyula a Jobbik színeiben politizál a parlamentben. A Szent Korona Rádió egy egész nap sugárzó internetes „nemzeti radikális” rádió. Célja a magyar kultúra népszerűsítése, elsősorban magyar népdalok, magyar költők verseinek, novelláinak, írásainak segítségével. A rádió együttműködik a Magyar Jelen című újsággal, sokszor a rádió cikkei is helyet kapnak a lapban (forrás: Wikipedia). A Szent Korona Rádión hallható előadók fesztiválja az évente Kismaros-Verőcén megrendezett Magyar Sziget, amely össznemzeti ifjúsági találkozó, 2001 óta rendezik meg és az „eredeti” Hajógyá-

ri Sziget nemzeti „ellentéppárjának” tekinthető. Tíz éves történetét számos botrány kísérte, volt, hogy egy zenekar színesbőrű tagja nem léphetett színpadra a rasszista megnyilvánulások miatt, volt, hogy a már említett Zagyva fenyegetett meg újságírókat. A rendező a HVIM, alapítója az a Toroczka László, aki korábban a mozgalom vezetője volt, illetve hosszú előzetes letartóztatásával a hazai radikális jobboldal kultikus figurájává emelkedett. Kiemelt szerepet kap még néhány kereskedelmi lap (Vikingbolt, Magyar Harcos, Turulbolt), amelyek az úgynevezett „identitásipar” legnagyobb webes áruházai, óriási választék-
kal. Jól láthatjuk tehát, hogy a szubkultúra meghatározó netes oldalai személyi átfedések és hivatalos megállapodások révén is nagyon szorosan kapcsolódnak a Jobbikhoz. A periférián elhelyezkedő honlapokat vizsgálva visszautalhatunk a gyenge kötések elméletére, amely szerint a hálózathoz kevésbé kötődők megszólítása kulcskérdés a sikeres cselekvés szempontjából. Ennek megfelelően számos a hálózathoz, illetve az egész radikális jobboldalhoz szervezetenleg és tartalmilag is csak lazán köthető oldal is kapcsolódik a hálózathoz.

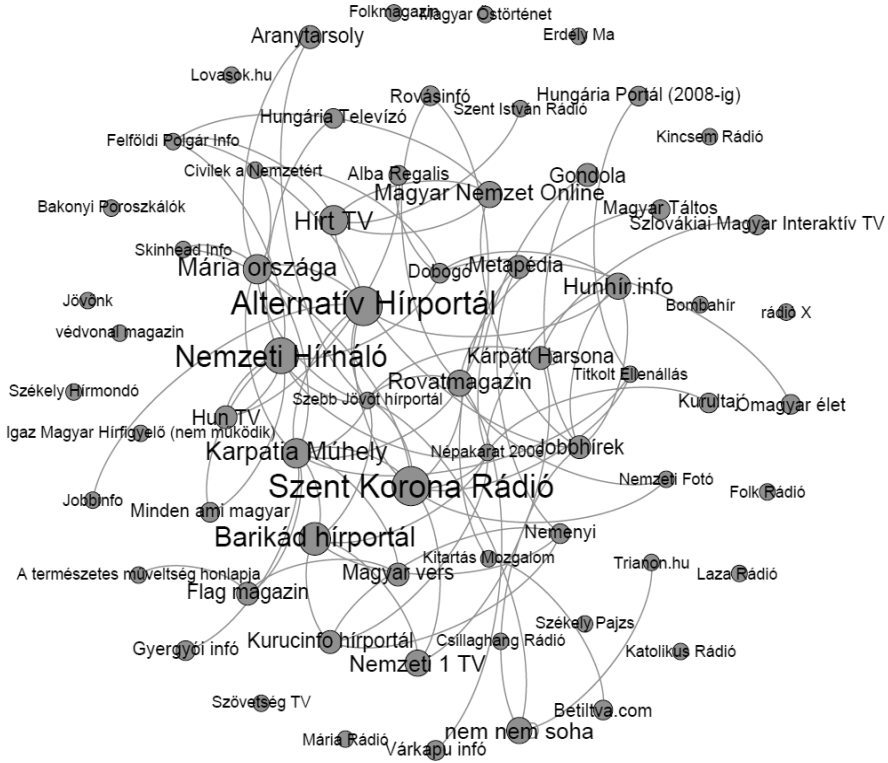
3. ábra. Nemzeti rock

NEMZETI ROCK, MINT IDENTITÁSKÉPZŐ

Bármilyen meglepő, a számadatokat tekintve a radikális szubkultúrához tartozó weboldalak legnagyobb része a zenéhez köthető, több van belőle, mint híroldalból és online üzletből, ezek alapján kijelenthető, hogy a fiatal jobboldali internethasználók egyik legfontosabb identitásképzője a zene. Ugyanakkor az egymásra linkelésnek természetesen itt is megvan a torzító hatása, hiszen, ha egy kevésbé neves zenekar rajongótábort szeretne maga köré gyűjteni, akkor a weben keresztül próbál meg ismertséget szerezni. Ha összevetjük ábránkat a Magyar Sziget fellépőivel, akkor azt látjuk, hogy szinte teljesen azonos a két halmaz, viszont a főhelyeken zenélő zenekarok nem feltétlenül jelennek meg minden esetben központi helyen a kapcsolati hálóban. Érdekes tehát itt is hangsúlyozni, hogy nem a Jobbikot körülölelő szubkultúráról, csupán annak webes leképeződéséről tudunk kapcsolati ábránkról információkat szerezni. Feltűnő a zenei stílus változatossága, a legtöbbször rockzene, de találunk népi hangszereken játszó együtteseket, dalosokat, sőt FankaDeli személyében, még nemzeti rapzenét is. Ugyanez mondható el a zenekarok ideológiájáról: a „klasszikus” skinhead zenekarok (Vádló Bitófák, Magozott Cseresznye, Fehér Törvény), a nemzeti radikális ideológiát felvállaló bandák (Kárpátia, Romantikus erőszak), korábban a mainstreamben is sikeres együttesek (Moby Dick, Beatrice), vagy éppen az underground szcénába sorolt Vágtázó Csodaszarvas.

HÍROLDALAK ÉS TARTALOMSZOLGÁLTATÁS – A VALÓSÁG ÉRTELMEZÉSE

A második legnagyobb kiterjedésű részhalmazt a média világa alkotja, ide soroljuk a híroldalakat, webes rádiókat, ide helyeztük el a hosszabb írásokkal jelentkező ideológiai, vagy történelmi témájú lapokat is. Ez a szegmens is rendkívül sok oldalt tartalmaz, ami teljesen érthető, hiszen ki kell szolgálni a bővülő szubkultúra információigényét. A két legfontosabb oldal a kuruc.info, illetve a barikad.hu, ezek folyamatos frissítéssel működnek, nap mint nap. A Barikád amely egyszerre weboldal és hetenként nyomtatásban megjelenő magazin – különösen a Jobbik parlamenti jelenléte óta – némileg finomított a hangnemén, nincsenek benne nyíltan rasszista, vagy antiszemita tartalmak. Ezeknek a lapoknak a szerepe kiemelt fontosságú, hiszen többnyire egymástól veszik át a híreket, posztokat, írásokat. Megjelenik a mainstream média is: a Magyar Nemzet, illetve a Hír TV oldalait is ide soroltuk, holott valójában ők nem tartoznak a szubkultúrához. Sokkal inkább arról van szó, hogy a web nyitottsága, a kapcsolati háló diffúz jellege miatt a már emlegetett zártság sohasem lehet teljes. Egyrészt mindig rászorul külső információforrásra, másrészt nagyon gyakran olyan elemek is bekerülhetnek egy-egy hálózatba hivatkozásként, amelyekre éppen különbözőségük miatt hivatkoznak.

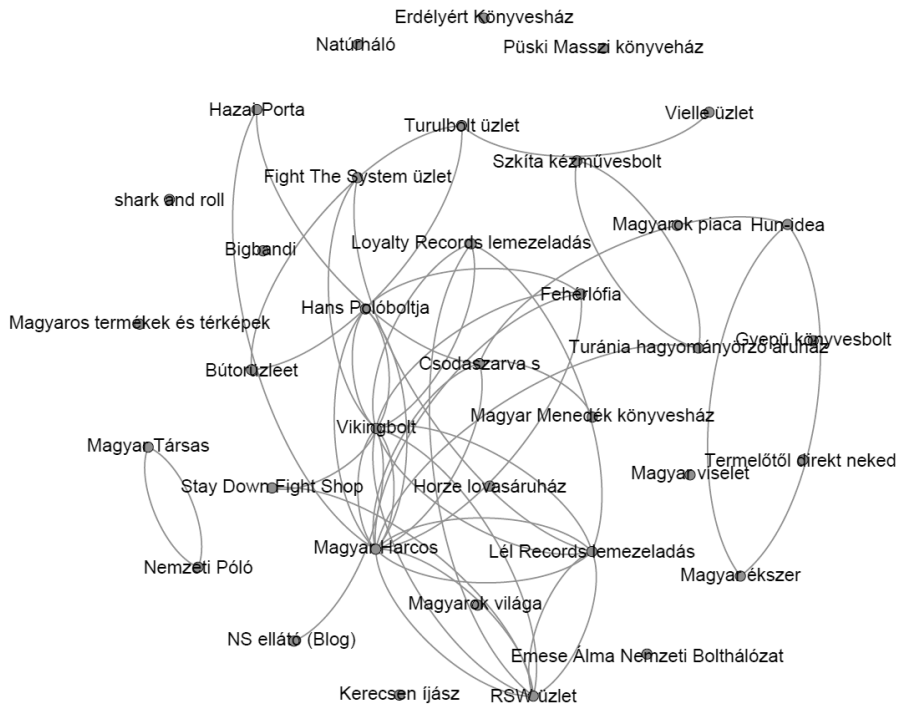
4. ábra. Híroidalak

A párt számára mindenestre óriási informális tőkét jelent ez a hírhálózat, talán itt azonosítható legtisztábban a webes hálózat, mint erőforrás szerepe, hiszen gyakorlatilag ingyen képes világgépét eljuttatni a párt szavazóihoz, illetve formálni véleményüket ezen keresztül. A nyomtatott lapokban, vagy az országos televíziókban, rádiókban ennyi felület töredékét sem tudták volna biztosítani, az internet segítségével azonban olyan fórumot teremtettek, ahol a hírek, kommentárok, esszék gyakorlatilag korlátlan mennyiségben állnak az olvasók rendelkezésére, ráadásul ezeknek a felületeknek a száma egyfajta hitelességet is ad a rajtuk megjelenő tartalomnak. A technikai lehetőségek nyomán a sávzélesség bővülése először az online rádiók, majd az online tévé, illetve videó csatornák megszületését is lehetővé tette, ezáltal jóval fogyasztathatóbb formába sikerült önteni a híreket a mozgóképhez szokott fiatal generációk számára.

Mindemellett ezek az oldalak egy alternatív történelem- és irodalomszemlélet letéteményesei is, előbbi kiemelt témája a magyar őstörténet, a Trianon-problematika, a második világháború, a szélsőjobboldali ideológiák, illetve a kommunizmus terrorja.

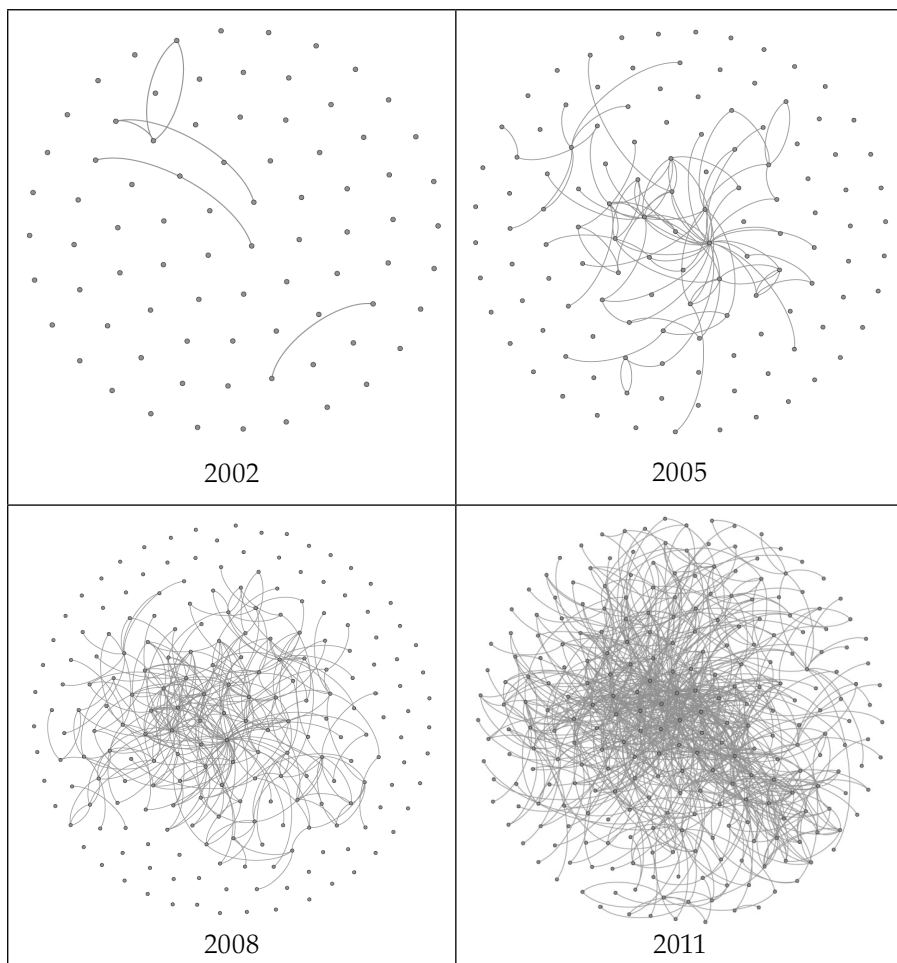
akkor szívesen alkalmaz magyaros motívumokat.) A radikális jobboldal szubkultúrájában rendkívül nagy divatja van a kézműves termékeknek, ez az ékszerektől, a használati tárgyakon át (a legtipikusabb a nagyszentmiklósi kincs avar motívumait követő, övtáskaként hordható tarsolylemez) az archaizáló fegyverekig a legkülönbözőbb termékeket forgalmazza. A kézműves termékek és a ruházati cikkek mellett lehetőségünk van arra, hogy az élelmiszert is ilyen módon szerezzük be, például az Emese álma bolthálózaton keresztül, ezek az üzletek az ideológia szempontjából kevésbé elkötelezettek, jól kivehetően a kevés kapcsolatuk miatt a hálózat szélére sodródtak.

6. ábra. Online üzletek

Amennyiben a szolgáltatás szektor többi oldaláról kellene valamilyen összefoglalót írunk, akkor a sokszínűség talán a legjellemzőbb, ugyanakkor talán ebben a szegmensben a legkevésbé zárt a szubkultúra, hiszen ez az a szegmens, amely az általunk felállított négy kategória közül a leginkább politikamentes. Persze az oldalak többségét itt is áthatja a jobboldali radikalizmus (Nemzeti Társkereső, Nemzeti Taxi), azonban sok esetben a lapok mögött álló cégek piaci profilja a meghatározóbb elem.

A KAPCSOLATI HÁLÓ IDŐBELI DINAMIKÁJA

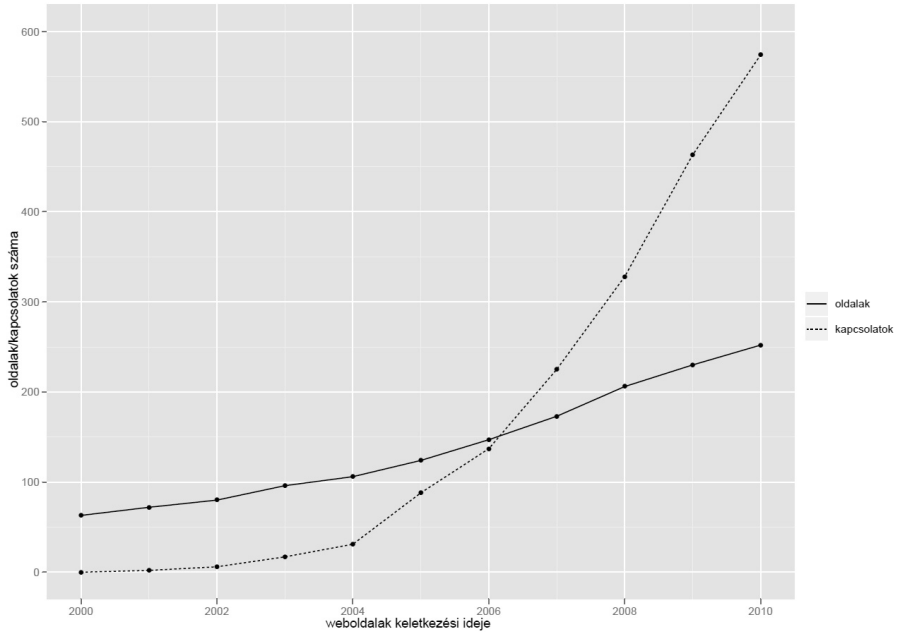

7. ábra. A hálózat fejlődése

A kutatás során igyekeztünk arra törekedni, hogy ne csak pillanatképet nyerjünk a hálózat aktuális állapotáról, hanem fel tudjuk vázolni annak időbeli dinamikáját is. Ehhez azt a módszert választottuk, hogy évről évre megvizsgáltuk, hogyan változott a weblapok, illetve a köztük lévő kapcsolatok száma. Természetesen itt csak azokat a lapokat vehettük figyelembe, amelyek magyar IP-címre vannak bejegyezve, így nyilvános a bejegyzés dátuma is, amelyek nem elégítik ki ezeket a feltételeket (és kapcsolataik sem), azok az ábráink számára sajnos elvesztek. Ezzel a módszerrel bár csak hozzávetőleges képet kaphatunk arról, hogy az adott évben hogy nézhetett ki a hálózat, az

eredmény azonban még így is hihetetlenül látványos, akár magukat a weblapokat, akár a köztük lévő kapcsolatok számának alakulását vizsgáljuk. Az előbbi viszonylag kiegyensúlyozottan növekszik a bázisévnek tekintett 2000 óta, utóbbi esetében 2006 óta döbbenetes a növekedés.

8. ábra. Kapcsolatok növekedése

Ez tökéletesen egybeesik a Jobbik, mint párt megerősödésével, azonban valószínűleg sokkal többről van szó, mint egy tudatos webes médiakampányról. Aligha tévedünk nagyot, ha az őszödi beszédet követő tünteteshullám és a radikális jobboldal megerősödésének webes tükrét látjuk az előttünk lévő ábrákon. A valódi térben történő találkozások szocializációs hatásaként az addig többé-kevésbé elszigetelten működő csoportok az internet virtuális valóságában is elkezdtek keresni egymás társaságát a keresztlinkeléseken keresztül. Az ábrák alapján egy organikus fejlődést láthatunk, amely a közéletben valóságos láncreakcióként következett be.

A hálózat robbanásszerű fejlődése valószínűleg sokkal inkább egy öngerjesztő folyamat, semmint egy tudatos politikai kommunikáció eredménye. A társadalmi valóságban már régóta létező csoportok felfedezik maguknak az internetet, weblapokat készítenek, majd egy közös élmény hatására elkezdik a virtuális valóságban is keresni egymás társaságát. A folyamatot nem a Jobbik váltotta ki, ugyanakkor politikusai tudatosan, vagy ösztönösen remekül használták ki a létrejövő kapcsolatok erejét.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatunkban a Jobbik, mint pártpolitikai jelenség magyarázatának a hálózatelméleti megközelítését kíséreltük meg, egy olyan, teljesen új területet bevonva a vizsgálódásunkba, mint az internet világa. Kutatásunk során számos fontos összefüggést tártunk fel, szem előtt tartva azonban, hogy korlátozott tudáshoz jutunk, hiszen a weboldalak világa nem feltétlenül egyezik minden esetben a valós társadalmi folyamatokkal, ugyanakkor feltételezve azt, hogy mégis egyfajta tükrökre annak. Fontos szempontként fogalmaztunk meg, hogy a technológia átalakítja a politikát, a valódi hálózatok mellett megjelennek a politika mögött álló webes hálózatok, amelyek számos esetben versenyelőnyt jelentenek az adott pártnak riválisaival szemben. Ezt azonban nem egy központi akarat képes kreálni, csak a társadalomban valóban létező csoportok, igények kerülnek bele az internet virtuális valóságába, a köztük létrejövő kapcsolatok csak ilyen módon alakulhatnak ki.

A Jobbik az első olyan párt a magyar politikatörténetben, amely valóban hatékonyan használta ki a webes hálózatokból származó előnyöket. Azonban ezzel kapcsolatban két kitével hangsúlyoznunk kell. Először is: ez nem jelenti azt, hogy a többi magyar politikai erő nem rendelkezik hálózatokkal; a formális és informális szereplők és a köztük lévő kapcsolatok, illetve kommunikáció feltárása a modern nyugati politikatudomány egyik legfontosabb kutatási területe (Koger–Masket–Noel, 2009). Másodszor: a Jobbik webes jelenléte rendkívül kiterjedt, ugyanakkor nem egyenlő az általunk vizsgált hálózattal, amelynek sokszínűsége, rétegzettsége jóval túlmutat a pártpolitika keretein. Annak, hogy a párt mégis ilyen erősen beágyazottan van jelen ebben a világban, alapvetően két oka van: egyik, hogy a kevés anyagi erőforrással és radikális üzenetekkel jelentkező politikai mozgalomnak szüksége volt egy alternatív megjelenési felületre. Ez az igény találkozott a már valamilyen formában akkor is létező szubkulturális csoportok politikai meggyőződésével. A másik ok, hogy a pilléresedett magyar társadalom sajátosan reagált a hazai internet robbanásszerű fejlődésére. Nem az következett be, hogy a mindenki számára elérhető nagy mennyiségű információhalmaz nyitottabbá tette a közéleti kommunikációt. Pont fordítva: kifelé rendkívül zárt, ugyanakkor befelé rengeteg kapcsolattal rendelkező és tartalmi szempontból sokszínű kisvilág jött létre a radikális jobboldalon. A közelmúlt kérdőíves kutatásai is – amelyet a párt Facebookos rajongói körében végeztek (Bartlett–Krékó Péter–Benfield, 2012: 17) – azt igazolták, hogy ebben a körben, az egymásba vetett bizalom szintje erősebb az átlagosnál, ugyanakkor a külső környezet (társadalmi, politikai szervezetek, pártok, rendőrség) irányában a bizalmi szint igen alacsony. A Jobbik hálózatairól, annak minőségéről, potenciáljáról rengeteg információt szerezhetünk a netes hálózatok felderítésével. Képet kaphatunk arról, ahogyan a webes hálózatosság nem elősegítője, hanem éppen gátjává válik a társadalmi

szubkultúrák közeledésének, hiszen a teljességre törekszik, lefedve az élet minden területét a szabadidő tevékenységektől kezdve az öltözködésen át a politizálásig. Nem csupán pártpolitikai kérdéstről van tehát szó, a Jobbik nagyon fontos szereplője ennek a történetnek, de nem kizárólagos szervezője. A párt számára rendkívül erős elkötelezettséggel bíró szavazóbázist jelent ez a sokszínű virtuális tér, hiszen nagyon erős hatással van a résztvevők szemléletére. Sajátos, újszerű kampánytechnikákat tesz lehetővé a számára, hiszen a rockzene, a szabadidős egyesületek, stb. olyan rétegeket is meg tudnak szólítani, akik korábban elzárkóztak a politikától. Éppen ez az ilyen típusú hálózatoknak a legnagyobb ereje, hiszen rengeteg politikamentes site van benne, amelyek rendszeres látogatása révén néhány kattintással már direkt politikai oldalakon találjuk magunkat.

Konfliktusok valóban léteznek a parlamentbe bekerült párt és hátországa között, különösen, hogy a parlamenti frakció által előbbi folyamatosan professzionalizálódik, elveszítve a mozgalmi jellegét. Azonban a Jobbik ezer szállal kötődik a szubkultúrához, az időnkénti konfliktusok ellenére valójában életető közegét veszítené el egy esetleges szakítással. A jövőre nézve érdekes kérdés, hogy a 2011-ben létrejövő, önmagukat rendszerellenesként meghatározó balliberális szubkultúrák képesek lesznek-e ehhez hasonló utat bejárni, amely egyfelől garanciát jelenthet a sikerre, másrészt tovább erősítheti a nemzeti szintű kohézióval szemben a sajátos alrendszer irányába történő elköteleződést, illetve a hazai társadalom oszloposodását.

Az informatikai módszertan kidolgozásáért és az ábrák megjelenítésért hálás köszönet jár a PREZI csapatának. A tanulmányhoz kapcsolódó ábrák interaktív formában megtekinthetők:

<http://www.meglatod.hu/2011/11/28/a-jobbik-webes-univerzuma>

IRODALOM

- Ackland, Robert–Shorish, Jamsheed (2007): *Network Formation in the Political Blogosphere: An Application of Agent Based Simulation and e-Research Tools*. Institute for Advanced Studies, Vienna.
- Adamic, Lada–Glance, Natalie (2005): *The Political Blogosphere and the 2004 U.S. Election: Divided They Blog*. <http://www.blogpulse.com/papers/2005/AdamicGlanceBlogWWW.pdf>
- Angelusz Róbert–Tardos Róbert (2009): A kapcsolathálózati szemlélet a társadalom- és politikatudományban. *Politikatudományi Szemle*, 2009/2. szám, 29–57.
- Bartlett, Jamie–Krékó Péter–Benfield, Jack–Győri Gábor (2012): *Populism in Europe: HUNGARY*. First published in 2012 Demos.
- Christakis, Nicholas A.–Fowler, James H. (2010): *A kapcsolatok hálójában*. Typotex, Budapest.

- Clarck, Alastair–Copus, Colin–Reynaert, Herwig–Steyvers, Kristof (2008): *Minor Party and Independent Politics beyond the Mainstream: Fluctuating Fortunes but a Permanent Presence*. Published by Oxfords University Press on behalf of the hansard Society for Parliamentary Government. <http://pa.oxfordjournals.org/content/62/1/4.full>
- Cofée, Hilde (2005): The adaptation of extreme right's parties discourse: the case of Vlaam's Blok. In: *Ethical Perspectives – Journal of European Ethics Network*, 12.2. 2005. 205–230.
- Csermely Péter (2006): *A rejtett hálózatok ereje*. Vince Kiadó, Budapest.
- Csizmadia Ervin (2001): *Pártok és politikai hálózatok*. Társadalomtudományi Szemle, III. évfolyam, 3. szám. <http://epa.oszk.hu/00000/00033/00008/csizmadia.htm>
- Csizmadia Ervin (2003): *A politika és az értelmiség. Pártok, agytrösztök, hálózatok*. Századvég Kiadó, 2003.
- Dr. Próbáld Ákos – KSH felelős szerkesztő (2010): *Infokommunikációs (IKT-) eszközök és használatuk a háztartásokban, 2009* – Központi Statisztikai Hivatal, 2010 október.)
- Enyedi Zsolt (1993): Pillér és szubkultúra – A politikai kulturális tagolódás egy lehetséges fogalmi kerete. *Politikatudományi Szemle*, 1993/4. szám, 21–50.
- Gimes Gergely–Juhász Attila–Kiss Kálmán–Krékó Péter (2009): *Látélet 2009 – kutatási összefoglaló a hazai szélsőjobboldal megerősödésének okairól*. Készült a Magyar Antirasszista alapítvány megbízásából.
- Grajczár István–Tóth András (2011): Válság, radikalizálódás és az újjászületés ígérete: a Jobbik útja a parlamentbe. In: Enyedi Zsolt, Szabó Andrea, Tardos Róbert szerk.: *Új képlet. Választások Magyarországon 2010*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 57–92. <http://www.valasztaskutatas.hu/kiadvanyok/uj-keplet/grajczar-istvan-2013-toth-andras-valsag-radikalizalodas-es-az-ujjaszuleses-igerete-a-jobbik-utja-a-parlamentbe>, http://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Korona_R%C3%A1di%C3%B3
- Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom honlapja <http://hvim.hu/>
- Karácsony Gergely–Róna Dániel (2010): A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. – *Politikatudományi Szemle*, XIX. évf. 1. szám, 31–63. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2010_1szam/2010_1_karacsony.pdf
- Koger, Gregory–Masket, Seth–Hans Noel (2009): *Partisan Webs: Information Exchange and Party Networks*. Cambridge University Press.
- Krekó Péter–Juhász Attila–Molnár Csaba (2009): *A szélsőjobboldal iránti társadalmi kereslet növekedése Magyarországon: Magyarország Politikai Évkönyve* – 22. évf., 1. szám, 57–60
- Lijphart, Arend (1999): *Patterns of Democracy*. New Haven and London, Yale University Press.
- Lijphart, Arendt (1968): *Politics of Accomodation*. University of California Press Ltd., London England, Copyright 1968. by The Regents of the University of California – Second edition 1975. http://books.google.com/books?id=KAVN11ywO1EC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summ ary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Melyik korosztály kire szavazott? [hvg.hu](http://hvg.hu/itthon/20100425_valasztoi_demografia), 2010. 04. 25. – http://hvg.hu/itthon/20100425_valasztoi_demografia
- Mikecz Dániel (2010): Az ellenállás kultúrája. In: *Politikatudományi szemle*, 2010/2. szám. 111–126.
- Mudde, Cas (1999): Single issue parties thesys, extreme right parties and the immigration. *West European Politics*, 22.3 (1999): 182–197.

- Mudde, Cas (2005): *Racist extremism in Central and Eastern Europe* – Rotledge – Taylor & Francis, London.
- Sarah L. DeLange: *A new winning formula? The Programmatic Appeal of the Radical Right* - <http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=914>
- Pelle János (2010): *A Jobbik generáció* – In: Hírszerző: 2010. 04. 13. http://hirszerzo.hu/velemeny/2010/4/13/146948_a_jobbikgeneracio
- Sune Qutrop Jensen (2006): *Rethinking the subcultural capital*. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi. www.sagepublications.com Vol. 14. (3): 257–276.
- Szabó Gabriella–Mihályffy Zsuzsanna: Politikai kommunikáció az interneten. *Politikatudományi Szemle*, XVIII/2. szám, 81–102.
- Vedel, Thierry (2003): *Political Communication in the Age of Internet*. In: Philippe J. Maarek–Gadi Wolfsfeld: *Political Communication in a New Era. A Cross-national Perspective*. London, Routledge, 41–59.